

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ВІЙСЬКОВИХ СУДІВ: ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД

Кравчук В. М.

*доктор юридичних наук,
професор кафедри конституційного, адміністративного
і міжнародного права
Волинського національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

В умовах триваючої агресії російської федерації проти України набули особливої актуальності питання функціонування органів військової юстиції, відновлення системи військових судів. Актуальний досвід нашої держави в протистоянні агресору безперечно унікальний і може в майбутньому стати прикладом для різних країн щодо вирішення багатьох гуманітарних, соціальних, правових питань. Водночас пошук придатних для нинішньої ситуації в Україні моделей врегулювання функціонування системи правосуддя може ґрунтуватись на вивченні зарубіжного законодавства.

Республіка Польща з початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну стала прикладом для всієї Європи в контексті допомоги українським громадянам, активної дипломатичної та військової підтримки нашої держави. Правові системи України та Польщі мають багато спільних рис, водночас вступ Польщі в Європейський Союз у 2004 році спричинив суттєві зміни в законодавстві та системі правосуддя. Тож польський досвід може бути корисним для вітчизняного правового розвитку з огляду на євроінтеграційні прагнення України.

Відтак, Розділ VIII Конституції Республіки Польща «Суди та трибунали» визначає базові засади їх функціонування, розділяючи на суди та трибунали (Конституційний Трибунал та Державний Трибунал). Ст. 175 Конституції Республіки Польща вказує, що правосуддя в Республіці Польща здійснюється Верховним Судом, загальними судами, адміністративними судами та військовими судами. Винятковий або надзвичайний суд може бути створений лише на час війни [1].

Традиція функціонування військових судів в Польщі сягає XVIII ст. [2], їх устрій, правові засади функціонування, організаційна структура змінювались відповідно до вимог тогочасного державотворення.

Сучасне польське законодавство щодо військових судів ґрунтується на положеннях Конституції Республіки Польща від 2 квітня 1997 року.

Притаманне конституціям загальне регулювання статусу судів знаходить своє логічне продовження та детальнішу регламентацію у відповідних законах. Спеціальним законом є Закон про устрій військових судів від 21 серпня 1997 року [3]. Відповідно до § 1 ст. 1 вказаного закону, військові суди здійснюють правосуддя у Збройних Силах Республіки Польща у кримінальних справах в обсязі, передбаченому в законах, а також виносять рішення в інших справах, які були передані до їх юрисдикції окремими законами. Крім того, § 1 ст. 3 вказаного закону визначає, що військовими судами є військові окружні суди та військові гарнізонні суди. Таким чином, визначено двоінстанційність розгляду справ військовими судами.

До 2018 року у складі Верховного Суду Республіки Польща функціонувала Військова палата, що на момент ліквідації складалась із 6 суддів, які були відправлені у відставку у зв'язку з її ліквідацією. Військова палата Верховного Суду Республіки Польща виконувала роль апеляційної інстанції для військових окружних судів та роль касаційної інстанції для військових гарнізонних судів. Справи, що розглядались у Військовій палаті Верховного Суду Республіки Польща було передано у Кримінальну палату Верховного Суду Республіки Польща. Одним з ключових аргументів на користь ліквідації Військової палати була незначна кількість справ, що нею розглядалась (напр., у 2016 році їх було всього 65 справ [4]).

Варто наголосити, що система військових судів у Польщі функціонує у мирний час та орієнтована переважно на розгляд кримінальних справ, визначених Розділом XV Кримінального процесуального кодексу Республіки Польща [5] та Розділами XXXIX–XLIV Кримінального кодексу Республіки Польща [6]. Інституційно за функціонуванням системи військових судів здійснюється трирівневий нагляд: 1) нагляд за діяльністю військових судів у сфері судочинства здійснюється Верховним Судом; 2) вищий нагляд за військовими судами у сфері організації та адміністративної діяльності здійснює Міністр юстиції; 3) нагляд у сфері дійсної військової служби за військовослужбовцями, які проходять військову службу у військових судах здійснює Міністр національної оборони (ст. 5 Закону про устрій військових судів) [3].

Особливо слід акцентувати увагу на вимогах до суддів військових судів, врегульованих Розділом 4 Закону про устрій військових судів [3]. Відповідно до ст. 22 названого закону суддею військового суду може бути офіцер, якому виповнилось 29 років, котрий несе професійну військову службу, має лише польське громадянство і наділений

повнотою цивільних та публічних прав, не був засуджений за умисний злочин, за яким здійснюється переслідування за публічним обвинуваченням, чи за умисне податкове правопорушення; має бездоганну репутацію; здобув вищу юридичну освіту в Польщі і отримав ступінь магістра, або визнано в Польщі закордонний диплом; здав суддівський чи прокурорський екзамен; закінчив навчання на суддівських курсах у Національній школі суддів та прокурорів або працював помічником прокурора не менше трьох років. Вимога щодо складання суддівського чи прокурорського екзамену, а також щодо закінчення курсів у Національній школі суддів та прокурорів не поширюється на: професорів і докторів юридичних наук (*doktorów habilitowanych nauk prawnych*) та інших наукових та науково-дослідних працівників; осіб, які обіймали посади суддів, прокурорів, заступників прокурорів та помічників прокурорів; адвокатів, юрисконсультів та нотаріусів, які займаються професійною діяльністю щонайменше 3 роки, а також осіб, які протягом цього ж періоду обіймали наступні посади: голови, заступника голови або радника Генеральної прокуратури Республіки Польща. Суддею військового суду є особа, призначена на цю посаду Президентом Республіки Польща, яка склала присягу перед Президентом Республіки Польща (§ 1 ст. 23 Закону про устрій військових судів) [3].

Ані Закон про устрій військових судів, ані Кримінальний кодекс чи Кримінальний процесуальний кодекс не визначають особливостей функціонування військових судів чи особливостей правового статусу суддів військових судів в умовах воєнного стану. Закон про воєнний стан і повноваження Верховного Головнокомандувача Збройних Сил та засади його підпорядкування конституційним органам Республіки Польща лише наголошує, що під час воєнного стану органи державної влади працюють в існуючих організаційних структурах держави та в рамках своїх повноважень з урахуванням положень цього закону (ст. 9) [7].

Отож, Республіка Польща зберегла власну багатовікову традицію функціонування військових судів, навіть ставши членом Європейського Союзу. Сучасна модель системи військових судів ґрунтується на загально визнаних для цих органів традиціях, як то: суддями у військових судах можуть бути особи, які несуть професійну військову службу; на суддів поширюються загально визнані засади незалежності, безсторонності та неупередженості; до підвідомчості військових судів належать переважно кримінальні справи щодо кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями. Тому, польський досвід функціонування військових судів може бути корисним з позиції можливого відновлення системи військових судів в Україні.

Література:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970780483>
2. Kania L. Służba sprawiedliwości w Wojsku Polskim 1795–1945. Organizacja – Prawo – Ludzie. Siedlce, 2015. 522 s.
3. Prawo o ustroju sądów wojskowych. Dz. U. 1997 Nr 117 poz. 753. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971170753/U/D19970753Lj.pdf>
4. Dryszel A. Projekt reformy likwiduje izbę wojskową SN. URL: <https://www.rp.pl/sady-i-trybunaly/art2360741-projekt-reformy-likwiduje-izbe-wojskowa-sn>
5. Kodeks postępowania karnego. Dz. U. 1997 Nr 89 poz. 555. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf>
6. Kodeks karny. Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>
7. Ustawa o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. 2002 Nr 156 poz. 1301. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20021561301/U/D20021301Lj.pdf>